

"גבעת הקיץ": פעם אחר פעם מתגלית זרותו העמוקה של הטבע

בכירושן פואטי נדיר ובהתפעמות שאינה מניחה לדבר לחמוק ממבטו, ג'.א. בייקר מתאר את יפי הטבע של מחוז אסקס באנגליה ואת חוסר יכולתו של האדם להיות חלק ממנו

גיש עמית 25.04.2018 16:42 עודכן ב: 20:20

"ראיתי את הנהרות הצלולים, את היערות שהיו כפרווה מנחמת, את השמים הדוממים. רובים ירו, אך קולם לא נשמע; ציפורים נפלו, אך דמן לא נשפך. היתה זו ארץ של שלווה קיץ נצחית, מקום שלא אמצא לעולם". ב-1969, שנתיים לאחר פרסומו של "הבז" (מאנגלית: עודד וולקשטיין, הוצאת כרמל, 2017), שב ג'.א. בייקר אל היערות והביצות של מחוז אסקס. זהו מרחב של שממה עתיקה שהאדם המהלך בה נתון כליל למרותה, שממה שאינה מקום אלא המהות או הרוח החיה במקום, חומקת מהגדרה, ועם זאת ממשית; אפשר, הוא כותב, שחופה המזרחי של אנגליה הוא ביתה האחרון. הוא מתעד את רישומיו של הקיץ האנגלי, על יערות האורנים והאשורים, כרי המרעה והאחו, הים ושפך הביצה, עונה אחר עונה, בין אפריל לספטמבר, במאמץ מרהיב שלא להניח לדבר לחמוק ממבטו: ירקות השדות אובדת בצוהב הימי האופף את עצי הלגש. העננים ממריאים לאט ומתכווצים לפקעת אפילה מעל קו הרקיע הצפוני. השמש שבה ומאירה. האוויר נכאב בריח גשם. ריח יערות הדבש עוקר מן הסבך. היער הוא שדה של אור שעצים צימחו בו פרא. הערפל מכסיף בזריחתן של ערבות משוננות עלים. בייקר, שהתגורר כל חייו בעיירת הולדתו צ'למספלד, אינו מבקש לתאר את הטבע, כי אם להתלכד עמו: בהשאלה מן הדברים שכתב ורנר הרצוג על "הבז", "גבעת הקיץ" אינו ספר על התבוננות בטבע, כי אם על התשוקה לפסוע לחלוטין אל מחוץ לגופך כדי להפוך לטבע עצמו. מעטים מאוד הסופרים שהשיגו את מה שעולה בידי בייקר להשיג בספר הנפלא הזה; התמזגותה של עין טהורה, המעמיקה עד לב לבם של הדברים, עם הלשון המבקשת לגשר על המרחק שאין לבטלו בין האדם להתפראותם האינסופית של מושאי התבוננותו. אני מצטט כמעט באקראי, מאחר שכל מקום שאניח עליו את ידי ימחיש זאת: "עץ אשוח יחיד, שבור-צמרת ועודו צומח, כמו תורן ספינה שרוצץ והיה שוב לעץ, מגביה אל מרחקי האור. הגבוהים שבעופאיו מזהירים מעל לעצים האחרים, ככפות דקלים פרושות על ים. בגובה עשרה מטרים נדחק ינשוף עצים אל גזע האשוח; צלם עצי, נוקשה ומרוקע, שדוף מכדי להיות ינשוף. הוא נדמה כאצטרובל זקור ורם, גידול מגידולי העץ". זהו טבע הנהפך להיפך-טבע באמצעות שפה דחוסה במטפורות, פעלים, שמות עצם ודימויים; שפה שבה שמות עצם ושמות תואר מתפתלים סביב עצמם, היערות רועדים בחום והריחות עבים ומחניקים. וזו חוויית קריאה קשה, מפני שהיא שומטת כל העת, ובאורח מילולי, את הקרקע תחת רגלינו. הארץ, פני השטח, נמצאים בתנועה מתמדת, משתנים ללא הרף, מאומה לא נותר אף לא לרגע בדומותו, זהה לעצמו: מקום הוא השתנות, כותב בייקר; תנועה שנקטלת בידי התודעה ומשתמרת ברמצי הזיכרון. מפתה להשוות את "גבעת הקיץ" עם "פונס הזכרן" של חורחה לואיס בורחס, הכורע תחת נטל התפרטותם האינסופית של העצמים, ואשר עודפות זיכרונו גוזרת עליו את מותו. או עם ס. יזהר של "שחייה בים", למשל, המבקש ללכוד את מהותו החמקמקה של הים, על אינספור גווניו המשתנים ללא הרף, כדי להעיד, מתוככי המאמץ המפרך, על כישלוננו של המבע המתאר. ואכן, "גבעת הקיץ" הוא גם

תיעוד קדחתני, מרותק ואובססיבי של הכישלון להפוך לטבע, של אי-האפשרות לחמוק ממגבלות גופך ואנושיותך: הכי קשה לראות את מה שנמצא באמת מתחת לעיניים, כותב בייקר ב"הבז", ואילו ב"גבעת הקיץ": "פנים היער לעולם נבצר מהשגתנו, שלם ושקוי אור, חייו הסודיים עוברים על גדותיו. מיד עם כניסתנו העצים מותרים, האור משתנה, הצבע מתגבר, דבר מה מפליג באין מרגיש ושבלהיות מרחק, אובד במה שהיה לפתע שמים, בזה שאין להשיגו". הטבע תמיד זר ובלתי מושג, כמו סמלים של שפה לא נודעת, ולפיכך בלתי אפשרי לקנות עליו אחיזה. אפשר שזהו שורש המלנכוליה שאנו חשים בשעה שאנו ניצבים לנוכח יופיו. אף שאין בספרו של בייקר לא עלילה ולא דמויות בשר ודם — יש כאלה הנרתעים מהמיזנתרופיה לכאורה של כתיבתו, מקדרות תפישתו את האדם; "חשיכה שורה בתוכנו", הוא כותב באחד משיטוטיו, "לבותינו הפועמים שחורים, איברינו מתנועעים בפקעות שחורות של שריר; האור נכנס לגופנו רק מבעד לפצע פתאומי" — הוא מתחקה גם אחר רגעי המסוכסכים והפרומים של המפגש בין האדם לטבע; רגעים שבהם צייד הופך לניצוד, ועיניו הפעורות לרווחה של המספר נתקלות בבבואתו, המחרידה לא פעם, המושבת אליו במבטן של חיות הבר. פעם אחר פעם מתגלית זרותו העמוקה של הטבע, אימננטית ובלתי ניתנת ליישוב; באמצעות הטבע נחלץ האדם מעצמו, כדי להתייצב הלום לנוכח פלא שלעולם לא יוכל לתפוש או להשיג, הואיל והוא נמצא תמיד מחוצה לו. כזהו המפגש עם השועל: הוא נע באטיות רבה, כותב בייקר, "כמו במהרהר, ואפשר שלא הקיץ כלל משנת הבוקר... הרגשתי במסכה הרכה של השועל והנה היא עוטפת עלי. ידעתי את הנשימה הבואשת, את החוטם המרגל את האוויר ואינו ישן לעולם, את מעטפת החושים החמה, חדה מנשוא לבן אנוש. נחנקתי במסכת השועל, כאילו הייתי לו ארץ ומקלט". או בתיאור היפה כל כך של בית חרב ועזוב, שהוא נקלע אליו באחד משיטוטיו, דלתו עקורה לרווחה ועשבים צומחים בו פרא: המקום מופקר, הוא כותב. "הוא פשט מעליו את האנושי. נדמה שהשעה כאן מאוחרת מדי לצמיחה ומוקדמת מדי לריקבון. המקום נבצר מאהבתם של בני אדם". מבעות מהתפשטותן העצומה של הערים החדשות ומהאפוקליפסה הקרבה של פצצת האטום — זהו עשור של ניסויים גרעיניים בבריטניה, שנים אחדות לאחר משבר הטילים בקובה — "גבעת הקיץ" הוא גם קריאה נוקבת, בהולה, להגן על הטבע מפני מפעלותיו ההרסניים של האדם. באחריתו של הספר בייקר מהלך לאורך אגני המלח: מקץ יום של שלווה הוא נתקל בציפור אדומת חזה, "שמתה מוות אטי ונורא באושוויץ של נפט צף, כפי שמתו אלפי ציפורים לפני, כפי שעלולות למות מיליוני ציפורים נוספות בשנים המתועבות שנכוננו לנו". זוהי צחנתו הבלתי נסבלת של הכסף, הוא כותב, ועדות לחותם הבל יימחה שמותיר האדם; כל שנותר כעת, הוא מציין בצער עמוק, הוא לנסות ולשמור על מקצת חיות הבר שניתן עדיין לגונן עליהן: "אוראז יוסיפו הציפורים לקרוא כפי שקראו היום, אף שהקול שוב לא יגיע אלינו. אך הן היו כאן לפני בוא האדם, הן יוכלו לצל עריצותנו, הן ישובו ויעופו אל העמק אחרי שניעלם". "גבעת הקיץ" לא זיכה את מחברו — שזולת שני ספרים לא פירסם בחייו אלא שני מאמרים קצרים — אפילו בהצלחה הצנועה שהנחיל לו "הבז", אף על פי שהוא מפעים ומעורר השתאות לא פחות: בניגוד לספרו הראשון, המשוקע במתח ובדרמה של עוף טורף, לשונה של "גבעת הקיץ" מעודנת ומאופקת יותר, והעולם המתואר בה עשיר יותר, בהקיפו לא רק ציפורים ועופות, אלא יקום מגוון לאין-קץ; דומה שבספרו השני זיקק בייקר לכדי שלמות את כישוריו הפואטיים. זהו תרגום מופת נוסף של עודד וולקשטיין, שתירגם גם את "הבז". קראו את הספר הזה, אף על פי שהוא רחוק וזר כל כך לארצנו המתכערת, שכבר מזמן אין בה עוד דבר מהשממה.

תירגם מאנגלית: עודד וולקשטיין, עורכת: מרב מילר

"ראיתי את הנהרות הצלולים, את היערות שהיו כפרווה מנחמת, את השמים הדוממים. רובים ירו, אך קולם לא נשמע; ציפורים נפלו, אך דמן לא נשפך. היתה זו ארץ של שלווה קיץ נצחית, מקום שלא אמצא לעולם".

ב-1969, שנתיים לאחר פרסומו של "הבז" (מאנגלית: עודד וולקשטיין, הוצאת כרמל, 2017), שב ג'.א. בייקר אל היערות והביצות של מחוז אסקס. זהו מרחב של שממה עתיקה שהאדם המהלך בה נתון כליל למרותה, שממה שאינה מקום אלא המהות או הרוח החיה במקום, חומקת מהגדרה, ועם זאת ממשית; אפשר, הוא כותב, שחופה המזרחי של אנגליה הוא ביתה האחרון. הוא מתעד את רישומיו של הקיץ האנגלי, על יערות האורנים והאשורים, כרי המרעה והאחו, הים ושפך הביצה, עונה אחר עונה, בין אפריל לספטמבר, במאמץ מרהיב שלא להניח לדבר לחמוק ממבטו: ירקות השדות אובדת בצוהב הימי האופף את עצי הלגש. העננים ממריאים לאט ומתכווצים לפקעת אפילה מעל קו הרקיע הצפוני. השמש שבה ומאירה. האוויר נכאב בריח גשם. ריח יערות הדבש עוקר מן הסבך. היער הוא שדה של אור שעצים צימחו בו פרא. הערפל מכסיף בזריחתן של ערבות משוננות עלים.

בייקר, שהתגורר כל חייו בעיירת הולדתו צ'למספלד, אינו מבקש לתאר את הטבע, כי אם להתלכד עמו: בהשאלה מן הדברים שכתב ורנר הרצוג על "הבז", "גבעת הקיץ" אינו ספר על התבוננות בטבע, כי אם על התשוקה לפסוע לחלוטין אל מחוץ לגופך כדי להפוך לטבע עצמו. מעטים מאוד הסופרים שהשיגו את מה שעולה בידי בייקר להשיג בספר הנפלא הזה; התמזגותה של עין טהורה, המעמיקה עד לב לבם של הדברים, עם הלשון המבקשת לגשר על המרחק שאין לבטלו בין האדם להתפראותם האינסופית של מושאי התבוננותו.

אני מצטט כמעט באקראי, מאחר שכל מקום שאניח עליו את ידי ימחיש זאת: "עץ אשוח יחיד, שבור-צמרת ועודו צומח, כמו תורן ספינה שרוצץ והיה שוב לעץ, מגביה אל מרחקי האור. הגבוהים שבעופאיו מזהירים מעל לעצים האחרים, ככפות דקלים פרושות על ים. בגובה עשרה מטרים נדחק ינשוף עצים אל גזע האשוח; צלם עצי, נוקשה ומרוקע, שדוף מכדי להיות ינשוף. הוא נדמה כאצטרובל זקור ורם, גידול מגידולי העץ".

זהו טבע הנהפך להיפּר־טבע באמצעות שפה דחוסה במטפורות, פעלים, שמות עצם ודימויים; שפה שבה שמות עצם ושמות תואר מתפתלים סביב עצמם, היערות רועדים בחום והריחות עבים ומחניקים. וזו חוויית קריאה קשה, מפני שהיא שומטת כל העת, ובאורח מילולי, את הקרקע תחת רגלינו. הארץ, פני השטח, נמצאים בתנועה מתמדת, משתנים ללא הרף, מאומה לא נותר אף לא לרגע בדומותו, זהה לעצמו: מקום הוא השתנות, כותב בייקר; תנועה שנקטלת בידי התודעה ומשתמרת ברמצי הזיכרון.

מפתה להשוות את "גבעת הקיץ" עם "פונס הזכרן" של חורחה לואיס בורחס, הכורע תחת נטל התפרטותם האינסופית של העצמים, ואשר עודפות זיכרונו גוזרת עליו את מותו. או עם ס. יזהר של "שחייה בים", למשל, המבקש ללכוד את מהותו החמקמקה של הים, על אינספור גווניו המשתנים ללא הרף, כדי להעיד, מתוככי המאמץ המפרך, על כישלוננו של המבע המתאר.

ואכן, "גבעת הקיץ" הוא גם תיעוד קדחתני, מרותק ואובססיבי של הכישלון להפוך לטבע, של אי-האפשרות לחמוק ממגבלות גופך ואנושיותך: הכי קשה לראות את מה שנמצא באמת מתחת לעיניים, כותב בייקר ב"הבז", ואילו ב"גבעת הקיץ": "פנים היער לעולם נבצר מהשגתנו, שלם ושקוי אור, חייו הסודיים עוברים על גדותיו. מיד עם כניסתנו העצים מותרים, האור משתנה, הצבע מתגבר, דבר מה מפליג באין מרגיש ושב להיות מרחק, אובד במה שהיה לפתע שמים, בזה שאין להשיגו". הטבע תמיד זר ובלתי מושג, כמו סמלים של שפה לא נודעת, ולפיכך בלתי אפשרי לקנות עליו אחיזה. אפשר שזהו שורש המלנכוליה שאנו חשים בשעה שאנו ניצבים לנוכח יופיו.

אף שאין בספרו של בייקר לא עלילה ולא דמויות בשר ודם — יש כאלה הנרתעים מהמיזנתרופיה לכאורה של כתיבתו, מקדרות תפישתו את האדם; "חשיכה שורה בתוכנו", הוא כותב באחד משיטוטיו,

"לבותינו הפועמים שחורים, איברינו מתנועעים בפקעות שחורות של שריר; האור נכנס לגופנו רק מבעד לפצע פתאומי" — הוא מתחקה גם אחר רגעי המסוכסכים והפרומים של המפגש בין האדם לטבע; רגעים שבהם צייד הופך לניצוד, ועינו הפעורות לרווחה של המספר נתקלות בבבואתו, המחרידה לא פעם, המושבת אליו במבטן של חיות הבר.

פעם אחר פעם מתגלית זרותו העמוקה של הטבע, אימננטית ובלתי ניתנת ליישוב; באמצעות הטבע נחלץ האדם מעצמו, כדי להתייבב הלום לנוכח פלא שלעולם לא יוכל לתפוש או להשיג, הואיל והוא נמצא תמיד מחוצה לו. כזהו המפגש עם השועל: הוא נע באטיות רבה, כותב בייקר, "כמו במהורהר, ואפשר שלא הקיץ כלל משנת הבוקר... הרגשתי במסכה הרכה של השועל והנה היא עוטפת עלי. ידעתי את הנשימה הבואשת, את החוטם המרגל את האוויר ואינו ישן לעולם, את מעטפת החושים החמה, חדה מנשוא לבן אנוש. נחנקתי במסכת השועל, כאילו הייתי לו ארץ ומקלט". או בתיאור היפה כל כך של בית חרב ועזוב, שהוא נקלע אליו באחד משיטוטיו, דלתו עקורה לרווחה ועשבים צומחים בו פרא: המקום מופקר, הוא כותב. "הוא פשט מעליו את האנושי. נדמה שהשעה כאן מאוחרת מדי לצמיחה ומוקדמת מדי לריקבון. המקום נבצר מאהבתם של בני אדם".

מבועת מהתפשטותן העצומה של הערים החדשות ומהאפוקליפסה הקרבה של פצצת האטום — זהו עשור של ניסויים גרעיניים בבריטניה, שנים אחדות לאחר משבר הטילים בקובה — "גבעת הקיץ" הוא גם קריאה נוקבת, בהולה, להגן על הטבע מפני מפעלותיו ההרסניים של האדם. באחריתו של הספר בייקר מהלך לאורך אגני המלח: מקץ יום של שלווה הוא נתקל בציפור אדומת חזה, "שמתה מוות אטי ונורא באושוויץ של נפט צף, כפי שמתו אלפי ציפורים לפני, כפי שעלולות למות מיליוני ציפורים נוספות בשנים המתועבות שנכוננו לנו". זוהי צחנתו הבלתי נסבלת של הכסף, הוא כותב, ועדות לחותם הבל יימחה שמותיר האדם; כל שנותר כעת, הוא מציין בצער עמוק, הוא לנסות ולשמור על מקצת חיות הבר שניתן עדיין לגונן עליהן: "אז יסיפו הציפורים לקרוא כפי שקראו היום, אף שהקול שוב לא יגיע אלינו. אך הן היו כאן לפני בוא האדם, הן יוכלו לצל עריצותנו, הן ישובו ויעופו אל העמק אחרי שניעלם".

"גבעת הקיץ" לא זיכה את מחברו — שזולת שני ספרים לא פירסם בחייו אלא שני מאמרים קצרים — אפילו בהצלחה הצנועה שהנחיל לו "הבז", אף על פי שהוא מפעים ומעורר השתאות לא פחות בניגוד לספרו הראשון, המשוקע במתח ובדרמה של עוף טורף, לשונה של "גבעת הקיץ" מעודנת ומאופקת יותר, והעולם המתואר בה עשיר יותר, בהקיפו לא רק ציפורים ועופות, אלא יקום מגוון לאין-קץ; דומה שבספרו השני זיקק בייקר לכדי שלמות את כישוריו הפואטיים.

זהו תרגום מופת נוסף של עודד וולקשטיין, שתירגם גם את "הבז". קראו את הספר הזה, אף על פי שהוא רחוק זר כל כך לארצנו המתכערת, שכבר מזמן אין בה עוד דבר מהשממה.